

УДК 378:16

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кочерга О. М.

У статті автор обґрунтовує необхідність упровадження в практику професійної підготовки сучасного вчителя інноваційних форм та методів навчання; розкриває сутність поняття "музейна педагогіка"; аналізує досвід використання елементів музейної педагогіки у процесі вивчення курсу "Історія педагогіки" студентами-бакалаврами.

Ключові слова: професійна освіта, інноваційні освітні процеси, музейна педагогіка, віртуальний музей, учитель початкової школи.

В статье автор делает обоснование необходимости использования в практике профессиональной подготовки современного учителя инновационных форм и методов обучения; раскрывает сущность понятия "музейная педагогика"; анализирует опыт использования элементов музейной педагогики в процессе изучения курса "История педагогики" студентами-бакалаврами.

Ключевые слова: профессиональное образование, инновационные образовательные процессы, музейная педагогика, виртуальный музей, учитель начальной школы.

The author of the article substantiates the necessity of innovative forms and methods of teaching in professional preparation of modern teachers, reveals the essence of the notion of "museum pedagogy" and analyzes the experience of applying elements of museum pedagogy to the course of "History of Pedagogy" for the bachelor's degree.

Key words: professional education, innovative educational processes, museum pedagogy, virtual museum, primary school teacher.

В останнє десятиліття система освіти України переживає складні реформаційні процеси, спрямовані на виконання важливих завдань Болонської декларації. Ефективним шляхом вирішення цих завдань є модернізація змісту освіти, головними напрямками якої є зміна ціннісних освітніх орієнтирів, упровадження інноваційних процесів, адекватних сучасним вимогам і потребам, застосовування нових педагогічних технологій.

На нашу думку, однією з найцікавіших інновацій можна вважати використання у навчально-виховному процесі елементів музейної педагогіки. Звичайно, відвідування музеїв є традиційним для нашої освітньої системи. Проте практика переконує, що нестандартні форми і методи впровадження музейної педагогіки оптимізують і підсилюють навчально-виховну роботу як у загальноосвітніх школах, так і у вищих навчальних закладах, важливими завданнями яких є відродження і формування загальнодержавних цінностей, національної свідомості, значущості української нації в масштабах загальносвітової історії, політики та культури.

У сучасній Україні існує низка музеїв, музейних кімнат, предметом документування яких є різні напрями педагогічної культури й освіти. Ці музеї присвячені відомим педагогам і діячам освіти, історії окремих навчальних закладів, історії освіти певного регіону чи території міста, району. Наведемо приклади лише окремих музеїв: Педагогічний музей АПН України (м. Київ), Меморіально-педагогічний музей В. О. Сухомлинського (с. Павлиш Кіровоградської області), Меморіальний музей Г. С. Сковороди (м. Переяслав-Хмельницький Київської області), Музей історії Ніжинської вищої школи, Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та ін.

Останнім часом дослідники музейної діяльності та педагоги звертаються до музейної тематики, але особливості використання незвичних методів і форм навчально-виховної діяльності вивчено недостатньо.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до використання музейної педагогіки у практиці професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Як наукове поняття "музейна педагогіка" вперше було використано на початку ХХ століття в Німеччині А. Ліхтварком, А. Рейхвенном, Г. Фройденталем [2]. На першому етапі музейна педагогіка визначалася як конкретний напрям діяльності німецьких музеїв, пов'язаний з їхньою участю у житті шкіл. У 30–60-х рр. ХХ ст. музейна педагогіка трактувалася у достатньо вузькому розумінні, в основному, як використання музею з метою навчання та виховання, а в подальшому її ідеологічний, виховний характер постійно підкреслювався у якості найбільш важливого. Пізніше нова наука перетворюється у систему, яка за використання музейної експозиції, фондів, віртуального простору дозволяє інтегрувати заклади освіти у навчання і виховання молоді.

Аналіз проблеми дозволяє зробити висновок про те, що елементи музейної педагогіки використовувалися і в радянській освітній системі. З плином часу вітчизняні музеєзнавці по-новому сформулювали наукове визначення "музейної педагогіки". Вона розглядається як комплексна наукова дисципліна, що тільки формується, знаходиться на стику музеєзнавства, педагогіки, психології та вивчає виховні аспекти музейної комунікації [4]. Завданням музейного педагога на даному етапі є розвиток здатності ширше сприймати різноманітну інформацію, навчити інтегрувати і використовувати знання, отримані різним шляхом у музейному середовищі.

Представники музейної педагогіки (І. Буланій, Г. Гільмутдінова, І. Євтушенко, І. Коссова, Є. Медведєва, Н. Решетніков, Б. Столяров, М. Юхневич) досліджують культурно-освітню (просвітницьку) функцію музеїв різних профілів і розглядають музей як установу культури, в якій можливо здійснювати навчально-виховний процес.

Розглядаючи музеї як навчально-виховні заклади, автори В. Аміко, Г. Анцупова, К. Ігумнова, Г. Закс, К. Лазер, Г. Леонтьєва, А. Лихтварик, М. Масмуді, Є. Покровський, Г. Розанова, М. Стругова, В. Хребст аналізують навчальні і виховні функції музеїв. Сучасні науковці (Т. Белофастова, О. Ванслова, М. Гнедовський, В. Дукельський, Н. Макарова, Д. Равікович, А. Сейневський, Т. Чумалова, Т. Юрєнева) дійшли висновку, що внаслідок тривалого культурно-історичного розвитку соціальні функції музею значно розширилися, що уможливило перетворення музею в "поліфункціональний соціокультурний центр, який зайняв своє місце у системі закладів науки, культури, освіти і виховання" [1].

Варто зазначити, що значна частина людей розглядає музеї як місце для спілкування та відпочинку, проведення дозвілля. І це цілком природно, адже в цьому напрямку музей має широкі можливості, які реалізуються у формі зустрічі, клубу, брифінгу. Для потреб відвідувачів у музеї організують ярмарки, масові заходи, свята, концерти, Дні відчинених дверей.

Окремо зупинимось на основних напрямках діяльності музеїв у плані педагогіки.

Інформування – це перший ступінь освоєння музейної інформації, тобто початкове отримання свідчень про музей, його колекцію або окремі музейні предмети. Воно здійснюється у формі лекцій та консультацій; надання інформації за допомогою комп'ютерів, друкованої продукції, розробленої для різних вікових категорій.

Другий ступінь засвоєння музейної інформації – навчання, яке охоплює передачу та засвоєння знань, а також здобуття вмінь та навичок під час музейної комунікації. Навчання здійснюється у формі уроку-екскурсії, тематичного заняття.

Третій – вищий ступінь засвоєння музейної інформації – розвиток творчого початку, який реалізується формами студії, фестивалю, конкурсів, історичної гри.

Ці аспекти надзвичайно актуальні для вивчення історії педагогіки в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, оскільки дозволяють зануритися в епоху, краще зрозуміти умови, в яких працював педагогічний діяч.

Як відомо, основною формою навчання у виші є лекційно-семінарські заняття, в ході яких студенти засвоюють основний зміст навчальної програми курсу, аналізують творчі доробки педагогів минулого та сучасності, вивчають історію розвитку освіти від давніх часів до сьогодення. Разом з тим слід зазначити, що внесення до змісту навчання студентів елементів музейної педагогіки збагачує їх

педагогічний світогляд, сприяє активізації пізнавального інтересу до вивчення скарбів педагогічної науки.

Відомо, що у кожному регіоні України існує багата історична спадщина, яку неодмінно треба використати в роботі з вихованцями. Жоден підручник, посібник чи навіть електронний носій не дасть студентам того багатого історичного матеріалу, про який зможуть розповісти музейні експонати. Пам'ятки історії та культури допомагають викладачеві більш яскраво розкрити перед майбутніми педагогами історичну спадщину, а самим студентам зрозуміти процес розвитку суспільства, виховання та освіти від найдавніших часів до сьогодення.

Музейні експонати є відбитком визначних подій історії України, життєвого та творчого шляху її кращих представників, у тому числі і в галузі освіти. Музейні реліквії – своєрідні "голоси історії", які являють собою значний ілюстративний матеріал. Документи, нагороди, фотографії, особисті речі, різноманітні джерела допомагають студентам відчувати історичну епоху і справляють на них величезне враження.

Наведемо кілька прикладів використання елементів музейної педагогіки у процесі викладання історії педагогіки в педагогічному коледжі. Вивчення педагогічної спадщини Г. Сковороди, його творчого доробку доцільно провести у музеї. Наші студенти мають нагоду відвідати Переяслав-Хмельницький меморіальний музей Г. С. Сковороди, який розміщено у будинку колишнього колегіуму, що є пам'ятником архітектури XVIII ст. Експозиція музею висвітлює літературну та педагогічну діяльність відомого філософа-мандрівника на Переяславщині.

Студентам цікаво дізнатися про історію відкриття Переяславського колегіуму як одного із відомих навчальних закладів того часу, який розпочав свою діяльність 2 жовтня 1738 року. Із слів екскурсовода вони дізнаються, що Переяславський колегіум – один із небагатьох навчальних закладів на Лівобережній Україні. Викладання в ньому здійснювалося на рівні університету; викладачі підбиралися з Київської академії. В основному на навчання до колегіуму приймали дітей духовенства, дворян і невелику кількість дітей ремісників та селян. Усього навчалось 110–130 учнів – по 17–28 осіб у класі. Колегіум мав два ступеня освіти: середню та вищу освіту з шестирічним терміном навчання. Виховання було дуже жорстоке. За мізерну провину сікли різками, влаштовували суботні розправи – перевіряли вивчений матеріал. За три помилки били. Велику увагу надавали релігійному вихованню: кожного ранку по дорозі до класів учні повинні були цілувати мощі святого мученика Макарія – покровителя колегіуму. Спілкувалися учні між собою переважно на латині як у бурсі, так і за її межами, їжа бурсаків також була аскетична: м'яса, сніданків та вечері не було, а на обід давали рідкий борщ або куліш з води та пшона. Факти, донесені екскурсоводом до студентів, яскраво відображали тогочасну систему освіти.

Студенти знайомляться з інформацією про той особливий період у житті колегіуму, коли в ньому працював філософ-гуманіст Г. С. Сковорода (1753 року його запросили викладати піітику). Студенти поринають у ті роки, коли відомий педагог-гуманіст прагне змінити систему навчання, яка до нього існувала в колегіумі. Екскурсовод розповідає, що Г. Сковорода розуміє неефективність старого методу викладання і задумує написати курс піітики "Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной", яке стає педагогічним та філософським твором. Учні з задоволенням слухають лекції нового вчителя, який розбирав шедеври античних авторів, розказував "простою мовою" секрети віршів, розкривав красу римованого рядка. Сковорода на уроках дуже часто критично виступав проти біблейських догм, розповідав про праці Спінози, Коперника, Ломоносова. Він відмовляється від фізичних покарань, розмовляє зі студентами, як рідний батько з дітьми, підтримує і розвиває природні хист своїх учнів. Така форма виховання критично сприймається його колегами і Переяславським єпископом. Крамольного вчителя скоро звільняють.

І розповідь екскурсовода, і вся атмосфера музею – одноповерхова споруда з чотирма класними кімнатами, вестибюлем, бібліотекою і келією, відтвореними в первісному вигляді, старовинні меблі – підтримують атмосферу колишніх часів, а воскова фігура Григорія Сковороди підкреслює присутність великого українського філософа і поета в цьому старовинному навчальному закладі. У музеї відтворено оригінальний інтер'єр класу поетики, в якому Г. Сковорода читав лекції: столи і лави, на одній стіні ікони, на іншій – одяг спудеїв, кафедра і крісло вчителя, дошка. На сто-

лах книги. Враження таке, ніби учні тільки-но залишили клас. Все це не може не вра- зити студента, залишити його байдужим до особистості відомого педагога-класика.

З документальною точністю відтворено обстановку келії, в якій мешкав, працюючи в колегіумі, Г. Сковорода. Студенти дізнаються, що саме в цій келії він написав свій трактат "Рассуждения о поэзии и руководство к искусству оной". Інші зали музейної експозиції розповідають майбутнім педагогам про вшанування пам'яті філософа-просвітителя. У них широко представлені картини, графіка, літографія, народне мистецтво, які відображають все типове, властиве поету-філософу.

В одному з колишніх класів експонується унікальний портрет Г. С. Сковороди роботи невідомого художника XVIII ст. В експозиції представлені поміщицькі меблі XVIII ст., у вітринах розміщені музичні інструменти (ліра, бандура, цимбали, цитра, сопілка, скрипка), якими досконало володів педагог. У одній з кімнат відтворено інтер'єр бібліотеки колегіуму. Бібліотека часто слугувала Григорію Савичу за робочу кімнату. В експозиції бібліотеки старовинні шафи, в яких зберігаються книги, видані в XVI–XIX ст. Їх більше 10 тисяч томів.

Важливого значення у вивченні історії вітчизняної педагогіки приділяємо озна- йомленню студентів з краєзнавчим матеріалом. Вивченню педагогічної спадщини С. Ф. Русової, Х. Д. Алчевської, П. П. Білецького-Носенка допомагають експозиційні матеріали музею Софії Русової (с. Олешня Ріпкинського району), музей-садиба Х. Д. Алчевської (м. Борзна), кімната-музей П. П. Білецького-Носенка (м. Прилуки).

Зрозуміло, що відвідування музею, який територіально дуже віддалений від міста, в якому знаходиться навчальний заклад, не завжди доступне як для студентів, так і для викладачів. Саме тому практикуємо використовувати в навчально-вихов- ному процесі студентів віртуальні музеї, які можна відшукати в мережі Інтернет.

Віртуальний музей – це інформаційний мультимедійний та інтерактивний ре- сурс, що реалізований засобами інформаційно-комунікаційних технологій і який характеризується представленням у віртуальному просторі цифрових об'єктів мате- ріальної та нематеріальної спадщини. Невід'ємна складова навігації у віртуальному музеї схожа з напрямками діяльності реального музею.

Матеріал віртуальних музеїв допомагає студентові засвоїти біографічний матеріал про життєвий і творчий шлях педагога-класика, поринути в ту епоху, в якій він творив, відкрити для себе нові грані його наукового доробку. До пошукової роботи у мережі Інтернет залучаємо самих студентів: вони охоче знаходять необхідний матеріал, систематизують його, а потім виступають з науковими повідомленнями перед студентською аудиторією.

У курсі історії педагогіки вивчення проблем розвитку вітчизняної педагогічної думки намагаємось проводити через залучення студентів до самостійного створення презентаційних матеріалів з використанням елементів музейної педагогіки у формі заочних подорожей та екскурсій. Студенти добирають архівні матеріали про житте- вий та творчий шлях К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, П. П. Білецького-Носенка, Х. Д. Алчевської, С. Ф. Русової, Г. Г. Ва- щенка, М. І. Демкова та ін., створюючи у навчальних кабінетах експозиційні куточки.

За сприятливих умов підсумкове заняття доречно провести у Педагогічному музеї України, унікальність якого в тому, що його експозиція наочно показує шлях становлення та розвитку освіти в Україні від стародавніх часів до наших днів. З особливим інтересом студенти знайомляться з такими експозиціями: етнопедагогіка древніх слов'ян; школи "книжного навчання" Київської Русі; з історії українського друкарства; діяльність братських шкіл в Україні у XIV–XVI ст.; педагогічні принципи Києво-Могилянської академії; козацька педагогіка; філософсько-педагогічні погляди Г. Сковороди; розвиток вищої освіти в Україні в першій половині XIX ст.; дошкільне виховання і освітньо-педагогічна діяльність Софії Русової; освіта і педагогічна думка в Україні в 1920–1930-х рр.; освіта в Україні в роки Великої Вітчизняної війни. Студенти мають можливість відвідати виставку сучасної освіти, науки і культури.

Враховуючи усі аспекти використання елементів музейної педагогіки, цей на- прямок є досить важливою частиною системи виховання майбутнього вчителя- професіонала, вчителя-патріота, оскільки завдяки безпосередньому зв'язку із духовними надбаннями та історичним минулим дозволяє наочно ілюструвати ті чи інші події і факти із життя нашого славного народу.

На наш погляд, одним із нагальних питань більш ефективного використання новітніх методів роботи є створення скоординованої системи співпраці музею і навчальних закладів. Організація екскурсій, лекцій, конференцій з урахуванням особливостей підготовки майбутніх фахівців сприятиме модернізації навчально-виховного процесу в цілому.

Література

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Белофастова Т. Ю. – К., 2003. – 18 с.
2. Музейная педагогика: истоки, настоящее и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://edu.rin.ru/cgi-bin/article.plids>. – Назва з екрана.
3. Сергеева И. Ю. Музейная педагогика в практике современной школы / И. Ю. Сергеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.abitu.ru/researcher/practice/practice_org. – Назва з екрана.
4. Фесенко Г. Вре́мён связу́ющая нить. Музейная педагогика / Г. Фесенко, С. Иванова, Л. Подкапаева // Дошкольное воспитание. – 2008. – № 6. – С. 81–83.